

ВИКЛАДАЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Викладацька діяльність в умовах інформаційного суспільства розглядається як єдиний інформаційний простір, який допомагає осмисленню нових знань, розумінню системних зв'язків і дає поштовх для формування творчого мислення студентів.

Відповідно до реалій нових соціально-економічних змін та загальноосвітніх тенденцій розвитку освіти завданням сучасної вищої школи є створення оптимальних умов для виховання у майбутніх фахівців гнучкого і багатогранного мислення, потреби саморозвитку, уміння вчитися, творчої самореалізації, адаптації та трансформації у професійної діяльності. Нова епоха, нова людина, нова мораль, нові цінності потребують нових підходів та осмислення таких важливих складників суспільства як духовність, культура та освіта [1].

Метою статті є аналіз пошуку шляхів розвитку інформаційної культури та використання інтегративних знань для забезпечення випереджального розвитку освіти, підвищення компетентності майбутніх фахівців в умовах стійкого функціонування відкритого освітнього простору, який вимагає від викладачів зміни вектору знань в сторону формування цілісного мислення.

Виклад основного матеріалу

Вища освіта в умовах інформаційного суспільства немов би переходить у новий «атрактор» (або у новий канал своєї еволюції) і стає реальною динамічною системою, яка поєднує прикладні та спеціальні знання, коли зв'язок між поняттями веде до розширення і поглиблення знань. На сучасному етапі цілісне сприймання людиною того світу, в якому вона живе, здійснює свою діяльність має забезпечувати *освіченість*, бо *навченість* являє собою, перш за все, готовність до майбутньої професійної діяльності. Завдяки розриву між здатністю до дії та неможливістю прогнозувати її наслідки втрачається гармонійна єдність людини та її буття. Відставання освіченості від навченості призводить до втрати істинного змісту діяльності людини. Освіченість означає не тільки знання конкретних фактів, законів, теорій, а й сформованість у процесі навчання цілісної інтегрованої картини світу.

Нині як міра освіченості та вихованості людини вживається слово «культура» як в контексті інформаційних процесів, так і різноманітних сфер життєдіяльності. Тому стрімко зросли вимоги до інформаційної культури, яка відо-

бражає сформованість системи наукових знань, рівень умінь цілеспрямованої роботи особистості з інформацією.

В інформаційному суспільстві інформаційна діяльність стає частиною педагогічної діяльності як стратегічної діяльності в умовах глобального світу знань, а інформаційна культура - частиною педагогічної культури, яка відкриває нові можливості для оптимізації процесу навчання у вищих закладах освіти, і необхідна як безперервно діюча система підвищення кваліфікації викладачів, постійного обміну педагогічним досвідом.

В сучасних умовах для формування інтелектуальних засобів пізнання викладачу все важче знайти найкращу форму її подання, визначитись із найбільш ефективними технологіями навчання і виховання. Виникає потреба стратегії пошуку нової особисто необхідної інформації з поміж багатьох наявних та необхідність вчитися самому педагогу, конструктивно передавати інформацію, реалізовувати мету і завдання предмета, тобто в сучасному процесі навчання актуальною стає проблема комунікативної компетентності самих педагогів.

Особливо актуальною є проблема опанування педагогом майстерності ведення діалогу, створення єдиного інформаційного простору. *Дидактичний інформаційний простір* – це система організаційно-педагогічних заходів, що забезпечують створення сприятливих психологічних умов, які сприяють прискореному формуванню професійних якостей особистості та творчому засвоєнню знань, виробленню умінь та навичок, необхідних для успішної роботи [2]. Інформаційний простір дозволяє учасникам педагогічної взаємодії сприймати один одного як рівних партнерів, допомагає викладачам формувати у студентів новий рівень мислення, бачення проблеми, розвиває уміння слухати і чути, дивитися і бачити. Ефективній взаємодії, наприклад, сприяє такий прийом як інверсія (від лат. *Inversion* – переставляти, перевертати), коли висловлювання співрозмовника переводиться з негативного на позитивний (або навпаки), вміння викладача за допомогою риторичного питання привернути увагу студента та водночас провести

свою «приховану лінію». В цьому аспекті цінним є підручник І. Зязюна «Педагогічна майстерність» [3].

Швидкий розвиток наукового знання призвів до збільшення навчальної інформації, і більшість студентів губиться перед проблемою класифікації, «селекції» знань, необхідністю самостійного засвоєння великого обсягу цієї інформації. Тому в педагогічній літературі, наприклад, в якості підтримки до традиційних форм професійного навчання пропонується один з прийомів забезпечення продуктивної діяльності студентів такий, як: використання засобів візуалізації, технології гіпертексту й організації інтерактивної взаємодії між викладачем і студентом. Доведено, що метод візуалізації дозволяє виділити ряд переваг:

- економія часу (образ замінює 1000 слів);
- дієвість навчання, легкість у відтворенні, концентрація уваги;
- підкреслення головних елементів інформації;
- заохочення до самостійності в процесі навчання;
- зростання пізнавальної, дослідної, творчої активності;
- підвищення інтеграції набутих знань.

Дієвість візуалізації в дослідженнях польських вчених показала, що, наприклад, мультимедійний інтерактивний курс зайняв 8 годин (традиційне навчання займало 40 годин) і дав на 36% кращий результат [4].

Збільшення кількості предметної інформації автоматично стало призводити до узагальненого пізнання, пошуку шляхів відображення цілісності знань, в якому навчальна дисципліна наповнюється елементами і фактами з іншої дисципліни та пошуку методики системного навчання різним предметам і як наслідок цього виникли суміжні навчальні дисципліни, наприклад, такі як: квантова електроніка, молекулярна біологія та інші та з'явилися фахівці, наприклад, системної інженерії, штучного інтелекту, які здатні забезпечувати перехід від традиційних форм масової індустрії до нових технологій (електронна, космічна промисловість, комп'ютерна, біологічна індустрія, генна інженерія) тощо. Мікроелектронна революція підвищує рівень людського інтелекту, а технологічні нововведення змінюють не тільки зміст праці, а й в десятки або й сотні разів збільшують її продуктивність. Звідси для розв'язання проблеми занятості при підготовці фахівців професійно значущі якості особистості будуються не стільки на критеріях повноти конкретних знань, скільки на здатності самостійно їх оновлювати, швидко

відбирати найбільш ефективні шляхи для вирішення професійних задач.

В сучасних соціально-економічних умовах світова школа почала реформування програм освіти. Ці реформи спрямовані на розробку більш гнучких, здатних до оновлення програм, що містять певний баланс обов'язкових і еклектичних знань. Згідно з новою концепцією МОН України студенти зможуть самостійно вибирати не тільки гуманітарні, а й 25% професійних дисциплін, а навчальні програми підготовки магістрів поділятимуться на три напрями: дослідницький (2 роки навчання), професійний (1,5 роки навчання) та кар'єрний (1,5 роки з поліпшенням теоретичних та практичних знань та підготовки до управлінської діяльності). Такі зміни у підходах до навчання стосуються зміщення акцентів з процесу на результат навчання. Це означає, що не тільки викладач у процесі своєї праці готує компетентного фахівця, але й студент, зацікавлений в реалізації своєї мети, виступає суб'єктом цієї співпраці. В таких умовах реалізація тенденцій розвитку освіти неможлива без інтегративного підходу, бо *інтеграція* – це процес і результат створення єдиного, цілісного змісту навчання на основі гармонійної реалізації міждисциплінарних зв'язків.

Об'єктивною передумовою інтеграції знань є також факт, що багато об'єктів матеріального світу підпорядковується спільним поняттям та законам, тому процес формування інтегрованого знання може здійснюватися шляхом об'єднання загальнонаукових понять при розкритті навчальної проблеми в змісті єдиного інтегрованого курсу (або в окремих його темах чи розділах) [5, 6]. Наприклад, у роботі І. М. Козловської [5] пропонується у дидактиці професійної освіти виділити окремі рівні інтеграції залежно від:

- *кількості елементів*, що інтегруються (мікроінтеграція, мезоінтеграція та макроінтеграція). На мікрорівні інтегруються фрагменти навчальних тем, на мезорівні – розділи, модулі навчальної дисципліни, а на макрорівні – великі складні системи, які мають тимчасове значення у навчальному процесі;
- *природи елементів*, що інтегруються (*корпускулярна* інтеграція – елементи взаємодіють як частинки, мають чіткі межі, *хвильова* інтеграція – знання подібні до хвиль, що накладаються, пронизують одні одних);
- *ступеня взаємозв'язку* між елементами, що інтегруються (*міжпредметні* зв'язки, *системна* інтеграція, *метаінтеграція*, що зумовлює появу *метапредметів*).

Метапредмет може мати статус метапредметної теми або розділу і дає можливість при розв'язанні різних практичних завдань навчити студента мислити нестандартно, продуктивно, творчо, тобто змінити його стиль мислення. Тому у педагогічній літературі обґрунтовується доцільність та розробка *метапредметної інтеграції* як засобу структурування змісту навчального матеріалу, бо саме метапредмети можуть бути дидактичною реалізацією системи інтегрованих знань, які сприяють формуванню навичок ефективної взаємодії з навколишнім середовищем, з певним рівнем культури поведінки.

Метапредметна інтеграція проявляється при формуванні змісту навчання, коли послідовне структурування курсу та формування цілісності знань з розділених компонентів (понять, елементів знань або питань), поєднання їх навколо основної категорії дає змогу розглядати не тільки опорні поняття та уявлення, а й стає основою для перспективних знань (або уявлень), які можуть забезпечити *активізацію* засвоєння опорних понять, наступність у формуванні нових знань та їх подальший розвиток. Структура інтегрованих знань формується не на уривчастості фрагментарних відомостей, а осмисленні і засвоєнні системи знань про найбільш загальні ознаки, властивості предметів, явищ, процесів, і в такому випадку знання стають основою для підвищення власного пізнавального рівня, самоосвіти, постійно змінюється динаміка емоційних реакцій, зростає здатність формування певних знань та вмінь. Значну увагу формуванню інтегративного знання пошукам нових підходів щодо оновлення змісту професійної освіти приділено у роботах С. У. Гончаренко, Ю. А. Мальованого, І. М. Козловської, О. П. Мітрясової та ін. [5, 6, 7, 8, 9].

Тенденція інтеграції знань розповсюджується у сучасній зарубіжній педагогіці як прогресивна, що відповідає рівню розвитку науки і проникає у вищу освіту. Тому цілі і завдання інтегрованого формування знань в процесі навчання знаходяться в контексті вимог і можливостей освіти 21 століття таких, як:

- забезпечення високої функціональності людини в умовах швидкої зміни ідей, знань і технологій;
- усвідомлення особистістю реалій глобалізованого світу;
- вироблення в людині здатності до свідомого й ефективного функціонування в умовах ускладнення інформаційного суспільства [7].

Отже акцент зміщується з причинно-наслідкового аналізу на аналіз взаємозалежностей, який складається не з легко відокремлюваних

елементів, а з сотні взаємодоповнюючих впливів, десятків незалежних, частково співпадаючих джерел. Ось чому виникає необхідність використання новітніх інформаційних технологій та підвищення інформаційної культури викладачів.

Однією з важливих *проблем* формування інтегративних знань є визначення та обґрунтування оптимального співвідношення диференціації та інтеграції навчального процесу. В освітньому процесі формування інтегративних знань виконує певні *функції* такі, як:

- світоглядну, яка є складовою наукового пізнання;

- систематизуючу, яка створює певну систему знань у змісті освіти.

Якщо під час вивчення предмета в ньому представлені світоглядні проблеми, то у студентів формується системне мислення, розвивається інтегрований, цілісний тип пізнання. Гуманізація освіти передбачає відмову від технократичних підходів і переорієнтацію освітнього процесу на формування духовності особистості, «олюднення» знань, формування цілісної гармонійної картини світу за умов збереження фундаментальної логіки науки.

Найважливішими *функціями інтегрованого навчання* є: методологічна, формувальна (навчальна, розвивальна) і системоутворювальна (інтегративна).

Методологічна функція полягає в ефективному виробленні у студентів сукупності умінь навчального та наукового пошуку за допомогою різних методів і прийомів пізнання (аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання тощо).

Формувальна функція передбачає закріплення базових понять, законів з урахуванням специфіки майбутньої професійної діяльності студентів і таким чином дає розуміння необхідності розгляду багатьох профільних питань з різних точок зору.

Самоутворювальна функція полягає у формуванні цілісних знань, тобто певної системи знань за умови розгляду одного й того ж поняття або питання на основі досліджень різних наук.

Процес відбору інтегрованого змісту реалізується поетапно. Перший етап полягає у визначенні *джерел*, до яких належать соціальний досвід (предметні наукові знання, додаткові знання, способи діяльності); знання про процес навчання та про закономірності процесу засвоєння інформації. Другий етап розглядає *принципи і фактори*, під якими розуміють причину будь-якого процесу чи явища. Останній етап – це визначення *критеріїв*, які реалізують процедуру конструювання та відбір навчального матеріалу.

Процес формування інтегративних знань у сучасній вищій школі здійснюється за кількома напрямками. Наприклад, у роботі О. П. Мітрясової [6] підкреслюється, що у плані відбору змісту інтегрується матеріал як із традиційних, класичних дисциплін, так і нових галузей знань. Результатом цього процесу є створення єдиних спецкурсів, бінарних занять з окремих тем, поява самостійних курсів. Елементи бінарного заняття органічно пов'язані між собою. Виділення окремих структурних елементів виховує вміння користуватися теоретичними знаннями у різних ситуаціях. Наприклад, існує декілька видів і способів створення на заняттях міждисциплінарних проблемних ситуацій, таких, як:

- ситуації несподіваності утворюються під час ознайомлення студентів з матеріалом, що вражає своєю неординарністю, викликає здивування;
- ситуації конфлікту виникають під час виявлення суперечностей, наприклад, між теоретичним способом розв'язання проблеми та неможливістю його практичного здійснення, або між життєвим досвідом та науковими знаннями;
- ситуації припущення, невизначеності, спростування.

Існують також інтегровані заняття (біт-заняття), які охоплюють три взаємопов'язаних елемента: бесіду, гру, творчість. Отже *інтегрований тип пізнання* – це сприймання та відображення об'єкта пізнання як елемента системи.

Таким чином в змісті навчання все більше актуалізується потреба забезпечення через систему окремих навчальних дисциплін цілісного бачення особистістю навколишнього світу та органічного включення в нього через власну діяльність. Звідси відбір і структурування змісту навчання, його оновлення, розробка стандартів освіти – це багатоаспектна проблема, а інтегрований підхід, щодо створення єдиного інформаційного простору, спрямовано саме на розв'язання суперечностей:

- між змістом навчання та реаліями життя;
- між структурно-логічним способом пізнання та іншими способами сприймання світу;
- між баченням цілого об'єкту та його окремими елементами.

Інтегративний підхід – це тип конструювання змісту навчання, що підпорядкований розв'язанню системи внутрішньо- і міждисциплінарних проблем. Систематизація цих проблем охоплює зміст, форми, методи навчання, і в процесі формування інтегративних знань це дає змогу, наприклад за показником часу, виділити попередні, супутні чи перспективні зв'язки, використовуючи узагальнені схеми, графіки, плакати.

Завдання інтегрованого підходу полягає у поєднанні усіх ланок навчального процесу у дидактичну систему, що дозволяє студенту отримати комплекс знань, який можна творчо використовувати у майбутній професійній діяльності. Методологічною основою концепції інтегрованого формування знань є системний аналіз, в якому виділяється (виокремлюється) обґрунтоване дослідження проблеми і використання відповідних методів її розв'язання, які можуть бути розроблені у межах різних наук [9,10]:

- визначення загальних цілей і завдань навчання, які відображають актуальність формування цілісних знань;
- представлення та розв'язання проблем міждисциплінарного характеру через створення ситуацій інтересу, виявлення суперечностей, застосування інтегрованих задач і вправ;
- посилення професійної спрямованості змісту навчальної дисципліни;
- подання навчального матеріалу у згорнутій формі (узагальнені схеми, таблиці).

Серед рівнів формування інтегративних знань студентів під час вивчення навчальних дисциплін лаконічно виділяють: початковий рівень (охоплює елементарні знання по предмету); проміжний рівень (інтеграція знань певної теми чи модуля); заключний рівень (інтеграція знань під час завершального вивчення предмета). Ці рівні реалізуються через різні форми інтеграції, а саме:

- об'єктивна інтеграція – це поєднання одного об'єкта вивчення в різних курсах чи темах, розділах;
- понятійна інтеграція охоплює теми або курси, що розкривають зміст загальнонаукових понять;
- теоретична (концептуальна) інтеграція – це формування змісту навчання, в якому систематизуючим чинником є певна наукова теорія або концепція;
- методологічна інтеграція включає як філософську методологію, так і методи та підходи наукового пізнання (системний підхід, спостереження, моделювання, прогнозування тощо);
- проблемна інтеграція охоплює різні міждисциплінарні проблеми;
- діяльнісна інтеграція ґрунтується на синтезі знань, умінь, необхідних для виконання певної діяльності;
- практична інтеграція орієнтована на розгляд процесів (або продуктів), що виникли як наслідок науково-технічного прогресу і для вив-

чення потребують використання знань з різних галузей науки;

- психолого-педагогічна інтеграція полягає у спеціальній організації інформації згідно з теоретичними моделями процесу навчання, розробленими у психології та дидактиці;
- зовнішня інтеграція – це опис явищ у зовнішньому середовищі, який використовується для формування початкових інтегративних знань.

Наведені форми інтеграції спрямовані на формування у студентів загальних компетенцій з трьох категорій: інструментальні, міжособистісні і системні, які класифіковані з погляду значення навичок для професії і рівня опанування після закінчення програми навчання.

Таким чином викладацька діяльність в умовах інформаційного суспільства стає єдиним інтегрованим комплексом, який передбачає на основі наукових досліджень широке залучення міждисциплінарних зв'язків як по «горизонталі», так і по «вертикалі», розробку нових технологічних рішень. Навчання з використанням інформаційних та комп'ютерних технологій характеризується динамізмом, креативністю, дає більшу можливість індивідуалізації самого процесу навчання. Це «інструмент» раціонального оволодіння знаннями, усвідомлення їх природи, способів їх запам'ятовування і систематизації. Він не тільки допомагає осмисленню нових знань, розумінню системних зв'язків, а і дає поштовх для підвищення кваліфікації викладачів до викладання з використанням сучасних технологій та володіння певними компетенціями. Реалізація інтегративного формування знань означає чітке визначення навчальних цілей, системи внутрішньо - і міждисциплінарних зв'язків та технології управління й організації пізнавальної діяльності студентів.

Література

1. *Кремень В. Г.* Інформаційне середовище як умова нового буття / В. Г. Кремень // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук.

праць. Частина 1. – Львів : ЛДУ БЖД, 2009. – С. 3–6.

2. *Головченко Г. О.* Дидактичний інформаційний простір, як нова педагогічна технологія : [навч. посіб.] / Г. О. Головченко. – Миколаїв, 2004. – 36 с.

3. *Педагогічна майстерність* : [підручник] / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко та ін.] – [2-ге видання]. – К. : Вища шк., 2004. – 442 с.

4. *Бердник М. Я.* Інформаційно-телекому-нікаційні технології в сучасній освіті дорослого населення Польщі / М. Я. Бердник // Інформаційно-телеко-мунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. праць. Частина 1. – Львів : ЛДУ БЖД, 2009. – С. 51.

5. *Козловська І. М.* Метапредметна інтеграція як засіб формування змісту професійної освіти / І. М. Козловська // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. праць. Частина 2. – Львів : ЛДУ БЖД, 2009. – С. 71–73.

6. *Мітрясова О. П.* Інтегрований підхід до навчання хімії студентів аграрного університету. Монографія – Миколаїв.: МДАУ, 2006.– 295 с.

7. *Гончаренко С. У.* Гуманізація і гуманітаризація освіти / С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований // Шлях освіти, 2001. – № 2. – С. 2–6, – № 3. – С. 2–8.

8. *Гончаренко С. У.* Інтегроване навчання. За і проти / С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований // Освіта, 1994. – № 15–16. – С. 5.

9. *Козловська І. М.* Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно – технічної школи: дидактичні основи / І. М. Козловська [за ред. С. У. Гончаренка]. – Львів. : Світ, 1999. – 302 с.

10. *Семиченко В. А.* Идеи интеграции и системности в теории и практике высшей школы / В. А. Семиченко, Е. С. Барбина. – К. – Херсон, 1996. – 278 с.

11. *Булгакова Н. Б.* Вища освіта і Болонський процес. Педагогіка вищої школи / Н. Б. Булгакова [навч.-метод. посіб.]. – К. : «НАУ-друк», 2009.– 84 с.

Н. Б. Булгакова

**ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОГО
ОБЩЕСТВА**

РЕЗЮМЕ

Преподавательская деятельность в условиях информационного общества рассматривается как единое информационное пространство, которое помогает осмыслению новых знаний, пониманию системных связей и способствует формированию творческого мышления у студентов.

N. B. Bulgakova

THE TEACHING ACTIVITY IN CONDITIONS OF AN INFORMATION SOCIETY

SUMMARY

The teaching activity in conditions of an information society is considered as uniform information space, which helps Judgment of new knowledge, understanding of system connections also promotes to formation of creative thinking at the students.